

3.

I anledning af prof. H. Olriks afhandling:
Knud den hellige i de ældre kildeskrifter.

Historisk Tidsskrift, Bind 7. række, 3 (1900)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_7rk_0003-PDF/hto_7rk_0003_97015.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=97015>

pdf genereret den : 28/5-2008

det efterhånden af minde, og derfor har det hidtil kunnet undgå danske historikers opmærksomhed.

3.

**I anledning af prof. H. Olriks afhandling:
Knud den hellige i de ældre kildeskrifter.**

Af Finnur Jonsson.

I min afhandling om Knytlingasaga (i Vidensk. Selsk. Skr. 6. række, hist.-fil. afd. VI, 1) har jeg søgt at påvise sagaens tilblivelsesmåde og kilder samt undersøge dens pålidelighed. Forhåbenlig er det lykkedes mig at klarlægge den første del af opgaven. Jeg mener at have godtgjort, at sagaen er, med forbillede af Heimskringla, sammensat efter og af forskellige kilder, dels skjaldedigte og tradition, dels ældre skriftlig affattede enkeltsagaer, samleren eller forfatteren har optaget uden nogen videre bearbejdelse efter historiske synspunkter eller kritisk behandling overhovedet. Dette sidste er særlig sket ved Knud den helliges saga. Der eksisterede en fuldstændig saga om Knud, og den har samleren helt og holdent optaget. Da den i forhold til de øvrige sagaer var meget lang, kom den til at svare til Snorres Olaf d. helliges saga, hvorved ligheden med Heimskr. blev endnu større — i det ydre. På grund af disse forskellige kilder er Knytlingasaga som sådan meget uensartet og dens enkelte dele af meget ulige historisk værd. Man gör derfor, når man udøver kritik, rettest i og viser størst retfærdighed ved udtrykkelig at nævne enkeltsagaen og ikke „Knytlinga“ som helhed.

Hvad den anden del af opgaven, den om sagaens pålidelighed, angår, var undersøgelsen heraf ulige mere vanskelig, og jeg følte flere gange, i hvor høj en grad dette var tilfældet. Særlig gjaldt dette Knudssagaen. Her er der mange tvivlsspørgsmål og mange punkter, hvorom en strid var uundgåelig. Da det er prof. H. Olrik, som i de sidste tider særlig er kommen til at beskæftige sig med herhenhørende skrifter og foretage undersøgelser, måtte det blive disse, jeg først og

fremmest skulde tage i betragtning. Da jeg mente, at han ikke på alle punkter havde opfattet sagaen rigtig og unødvendig uddybede kløften mellem denne og andre kilder, særlig Ælnod, måtte jeg kritisere hans opfattelse og hævde sagaens delvise rigtighed. Det forekom mig, at prof. Olrik heller ikke havde haft det rette blik på sagaen, idet han stærkt fremhævede dens fremstilling med hensyn til danske stednavne tildels også personnavne som „letfærdig“ i modsætning til Ælnods sandhedskærlighed. Mod denne opfattelse protesterede jeg og denne protest hævder jeg fremdeles i dens fuldeste omfang.

Selvfølgelig overlader jeg heller end gerne hele den historiske undersøgelse til de virkelige historikere — det bliver dog dem, der må komme til det endelige resultat, forudsat at sagaen ikke bliver misforstået og overhovedet retfærdig behandlet. Når prof. Olrik synes at bebrejde mig en mangelfuld metode, i hvert fald hvad et enkelt punkt angår, må jeg udtale, at jeg ikke erkender berettigelsen hertil. Historisk kildeundersøgelse er ikke noget særligt for sig; det er den samme metode, vi andre også anvender.

Den nævnte bebrejdelse fremføres i anledning af, hvad jeg bemærkede om sagaens „Asbjörn Ødanejarl“, der ifølge den er Harald Héns svigerfader og bedste støtte. Denne Asbjörn er af prof. Olrik — i lighed med forskellige andre tidligere forskere — bleven identificeret med Sven Estridsens broder Esbjörn, og dette benyttes så til et angreb på sagaens uefterrettelighed, ti Harald Hén kunde ikke være sin farbroders svigersøn. I det jeg nu nægter berettigelsen af denne identificering, får jeg skyld for at gøre én person til to ifølge en, jeg havde nær sagt, antediluviansk granskningsmetode. Nu er det jo faktisk så, at sagaen ikke antyder noget som helst slægtskab mellem kong Harald og dennes svigerfader, ja, angiver endogså, at denne stammede fra en egn, Hjarandasysla¹⁾, på Vendilskage. Saxo omtaler slet ikke Asbjörn

¹⁾ Når prof. Olrik imod min bemærkning om, at der ikke er grund til at antage at dette navn er urigtigt, udbryder: „jo, det er der sikkert“, ti det skulde fremgå af sammenhængen, at dette

i noget som helst forhold til kong Harald; „de danske kilder ved“ overhovedet „ikke noget“ om Asbjörns (hverken „A. jarls“ eller „Knuds farbroders“) modstand mod Knud d. hellige. Hvis de danske kilder omtalte farbroderen Asbjörn i forhold til Harald, så kunde der være grund til at mistænke sagaen, men således er nu altså ikke tilfældet. Under sådanne omstændigheder forekommer prof. Olriks påstand mig mildest talt mærkelig. Vilde det være ubeskedent at forlange beviserne for identiteten af disse to Asbjörner? — selv om det ikke var mere end sandsynlighedsbeviser. Det forekommer mig så sikkert som noget, at det ikke er raig, der adskiller og deler en person til to, men prof. Olrik — og andre —, der slår to sammen til en, uden nogen som helst støtte i kilderne. Med andre ord: hele identificeringen er et rent og skært postulat, som ikke i mindste måde bliver bedre ved at det er gammelt. Efter mit kendskab til sagaerne er den slags angivelser som den om Asbjörn noget af det sikreste, og vi har da også adskillige paralleler dertil. Jeg skal blot minde om kong Gnúpa i Olaf Tryggvasons saga — hvilke „videnskabelige“ løjer har man ikke gjort med det navn? — og hvor begrundede har de vist sig at være. — Heller ikke vil det være muligt at benægte, at der til samme tid i Danmark kan have levet flere end én fornem mand med navnet Asbjörn (Esbern). Hertil kommer så den temlig afgørende omstændighed, at Esbern, Haralds farbroder, var bleven gjort landflygtig af kong Sven 1070 — hvilket jo godt forklarer de danske kilders tavshed om ham efter denne tid. Der er fornuftigvis og metodisk m. h. t. denne sagaens Asbjörn Ødanejarl følgende to ting at vælge imellem: enten er han en historisk person — der da har spillet en lignende rolle som i sagaen — eller han er en i den islandske tradition eller af den isl. forfatter opdigtet person, hvorimod prof. Olriks slutning: hvis det er en historisk person, så er det Sven

syssel måtte være Thy. „og dette navn er argammelt“ —, så ved jeg det meget godt; men denne identificering er en løs og ubevislig påstand — og jeg finder ingen grund til at frafalde min tro på angivelsens rigtighed.

Estridsens broder, er forkert og ganske umetodisk. Hvilket af de to førstnævnte alternativer er det rigtige, er jeg for mit vedkommende ikke i ringeste tvivl om.

Angående Knuds forhold til Harald Hén under dennes herredømme forekom det mig — og forekommer iøvrigt endnu —, at det har stor sandsynlighed for sig, at sagaen har ret i, at Knud fik de såkaldte Sjólönd (prof. Olriks bemærkninger under b) til at styre, idet forholdet mellem Knud og Harald i kilderne ikke fremstilles som absolut fjendsk. Ælnod siger kun, at Knud „holdt det for bedre at gå af vejen for sin broders vrede“ (kap. 4); hermed er i hvert tilfælde angivet hvorledes Ælnod opfattede forholdet; „Ælnod hævder her udtrykkelig, at Knud efter at have lidt skuffelsen ikke fejdede mod Harald“ (prof. Olrik i Danske helg. s. 41, anm. 3)¹). Saxo lader Harald være meget forsonlig og gøre Knud gode tilbud, men denne afslår dem og begiver sig til Sverrig, og det er Saxos opfattelse, at han har opholdt sig dér og gjort søtog i de år, Harald herskede. Her står påstand mod påstand. Jeg for mit vedkommende er tilbøjelig til at give sagaen ret. Det er i hvert fald alle kilder enige om, at Knud ikke fejdede med Harald, Ælnod, Saxo („uden at blande sig i sit fædrelands sager, som om han helt havde glemt den uret, der var bleven tilføjet ham“, Winkel-Horns overs. II, 19), sagaen. Den ældste kilde, Passio, siger, at Knud blev „af sine brødre jaget i landflygtighed til Svearnes land“²) — ved hvilken lejlighed dette skete, siges der

¹) I sin afhandling om Ælnod (s. 70 = 274) udtaler prof. Olrik, at det vilde være fristende, at søge Knud blandt hans mod Harald fejdede brødre. Dog mener han det næppe „berettiget, afgjort at forkaste hans fremstilling og hævde, at Knud må have fejdet mod sin broder: men som mulighed kan dette ikke afvises“ (og Saxo?). Er den her antydede behandling af Ælnod også i kraft af den „historiske metode“?

²) Når prof. Olrik betegner min mening om det lille vers om uroen i Danmark (Knytl. k. 27) som muligvis dansk som en „måske nok lidt overraskende formodning“, har jeg dertil kun at bemærke, at, som mine ord viser, gives der ikke her direkte beviser. Hvad der særlig bragte mig på den mening er versets

intet om. Men skulde ikke Saxos fremstilling kunne være en misforståelse af dette eller lignende udtryk? Jeg fremsætter ingen formodninger om den egenlige sammenhæng, men det forekommer mig som sagt yderst tvivlsomt, på hvis side retten er.

Hvad de enkelte omtvistede stedsnavne angår, kan det ikke nytte at strides om dem, ti i virkeligheden ved vi begge to lige meget, d. v. s. intet positivt om dem. Kun hævder jeg, at sagaens ord derom ikke kan aflejes med, at de ellers ikke kendes, eller göres urimelige ved vilkårlige eller usandsynlige gisninger — som dem, prof. Olrik i sin afhandling om Ælud udtalte. Hverken han eller nogen anden kan nægte, at der kan have eksisteret et *Hjarrandasýsla*, *Plógsýsla*, osv. Den slags navne, knyttede til en enkelt bestemt person, kunde, ja næsten måtte i tidens løb falde bort eller ændres. At disse navne ikke findes blandt de senere sysselnavne, der jo netop efter den af prof. Olrik anførte afhandling af prof. Steenstrup er meget unge, er langt fra afgørende. Skulde vi ikke netop i disse navne have minder fra den ældre tid, da syslerne endnu ikke var bleven den almindelige inddeling og et større eller mindre område overdroges til bestemte personer, der så for en tid fik navn efter disse? Det forekommer mig, at den her antydede udvikling vilde være ret naturlig, så meget mere, som ordet *sýsla* ikke kan föjes til noget mere naturligt, man kunde sige selvfølgeligt forled, end til et mandsnavn¹⁾. Dette blot til overvejelse. Navne som *Ásbjarnarbúðir* og *Eyvindarbúðir* kan det endnu mindre nytte at strides om. Jeg for min part er overbevist om, at det ikke er fingerede navne, men virkelige; en anden sag er, om de ikke af forfatteren ved en urigtig formodning er knyttede til de pågældende personer, Asbjörn jarl og Eyvind bifra. Jeg vil ikke påstå, at tilknytningen gör et ganske tilforladeligt indtryk. Hvad det sidste, Eyvindsnavnet an-

hele form og aktuelle tone. Vil man ikke gå ind på denne opfattelse, nå, så er skaden ikke stor.

¹⁾ At disse navne er opdigtede antager jeg så meget mindre som den slags betegnelser hverken er norske eller islandske.

går, kan jeg derimod ikke finde dette mistænkeligt, fordi det „ellers ikke forekommer i det gamle Danmark“. Det kunde sikkert meget let finde indpas der ved giftermålsforbindelser — ligesom f. ex. Magnusnavnet. Men, som sagt, her er vi blottede for al positiv viden. Der er flere navne endnu, hvorom der kunde göres en bemærkning, men jeg skal ikke dvæle derved, men gå over til det hovedpunkt, hvorom det efter min mening drejer sig, nemlig begyndelsen til opstanden mod Knud og dennes rejse i det nordlige Jylland. Ganske vist har jeg ikke meget at föje til, hvad jeg i min afhandling har udtalt. Her har jeg søgt at vise, at der ikke behøver at være nogen modsigelse mellem sagaens og Ælnods fremstilling. Prof. Olrik forstod dennes ord (kap. 17 beg.): *Rex igitur in locis australibus, ultra fluvium, qui Lima dicitur . . . ad regionem maritimam, quæ Vendel osv.*, som om der var tale om de sydlige (d. e. sydøstlige) dele af Vendsyssel nord for Limfjorden (omtrent nuværende Dronninglund herred), og lader Knud ad den vej komme op til Börglum, hvorfra han så flygtede sydpå over Agersborg. Hvis dette var rigtigt, vilde sagaens fremstilling, ifølge hvilken Knud kommer til Sævarende (Sjörrind), være urigtig. Sagaens beretning er nu ganske vist under alle omstændigheder for så vidt ufuldstændig, som den ikke lader ham komme videre nordpå, altså ikke til Börglum. Da jeg ikke kan godkende prof. Olriks opfattelse af Knuds rejse og da Ælnod ikke ellers har et direkte ord om, ad hvilken vej Knud er kommen til Börglum, finder jeg det vedblivende ret sandsynligt¹⁾, at han er kommen derhen over Sjörrind, og at det er mindet herom, der har bragt navnet ind i sagaen. Jeg har betegnet Ælnods udtryk, forudsat, at de skulde forstås som prof. Olrik vil: „de sydlige egne

¹⁾ Når prof. Olrik temmelig overlegent taler om „den unaturlige bastard“ der ifølge min forklaring skulde fremkomme, vedkender jeg mig ikke nogen sådan. Det er prof. Olrik, der ikke forstår min tankegang, men skylden er hans. Noget så absurd som han pådutter mig (s. 78) har jeg selvfølgelig aldrig tænkt, og jeg nægter, at det der fremførte resultat har noget med sagaen eller min opfattelse at gøre.

af landet nord for Limfjorden“, som højst mærkelige. Prof. Olrik „beklager, at han ikke kan drøfte dette spørgsmål“ med mig, fordi han „slet ikke forstår“ mig. Denne mangel på forståelse er sandelig prof. Olriks fejl og ikke min. Et blik på kortet viser dog, at hvis der skal tales om sydlige dele af Vendsyssel, må det snarest være den sydvestlige del, netop Thy, der menes. Nu skal jeg villig indrømme, at Ælnod ikke har haft et kort liggende for sig og at hans geografiske begreber om Jylland sikkert har været ret mangelfulde — han betegner Limfjorden som „fluvius“, hvilket under alle omstændigheder viser hans ukendskab til forholdene —. Men et er sikkert, at selv om man går ud fra, at prof. Olriks opfattelse er rigtig, kan de „sydlige dele nord for Lirafjorden“ ikke mere betegne de „sydøstlige dele“ end „de sydvestlige dele“, ti det modsætningsforhold i stedlige forhold, som prof. Olrik udfinder, er ikke på nogen måde tvingende. Derfor er prof. Olriks forklaring også af denne grund meget mislig eller rettere sagt vilkårlig. Jeg hævder fremdeles, at Ælnods „ultra“ betyder „på sydsiden“. Prof. Olrik får ud heraf, at så måtte den således betegnede egn være „Sønderjylland eller det sydligste Nørrejylland“ — og han har da naturligvis let ved at udbryde: „men hvem kunde finde på en sådan betegnelse for Sydjylland?“ Nej, ganske vist; således har jeg selvfølgelig heller ikke opfattet stedet; min opfattelse er betegnet ved det komma, der i noten hos mig og i udgaven i SRD er anbragt foran ordet „ultra“. Jeg opfatter stedet således: „I de sydlige steder, „hinsides“ floden Lima, osv.“ Disse „sydlige steder“ er modsætningen til det straks efter nævnte Vendle; der siges altså ikke andet end at Knud „udførte de kongelige hverv“ i egnene syd for Limfjorden, og der kan således menes både de nærmest ved denne liggende og fjærnere egne.

Forholdet er altså dette:

a) Betyder „ultra“ nordfor, kan både de sydøstlige og — og måske snarest — de sydvestlige egne af Vendsyssel være mente, da Ælnod ellers ikke med en stavelse antyder Knuds rejse, med undtagelse af dens endepunkt: Börg-

lum. I sidste tilfælde kan Ælnod og sagaen udfylde hinanden.

b) Betyder „ultra“ sydfør — bliver Ælnods udtryk endnu mindre bestemt, og i samme grad vokser muligheden for, at sagaens omtale af Sjörrind er rigtig, og at Knud på vejen til Börglum er taget ind på denne gamle kongsgård.

Jeg skal i forbindelse hermed til velvillig overvejelse fremdrage et moment, jeg med vilje undlod at omtale i min afhandling. Det er Ælnods udtryk „advehitur“ [ad regionem maritimam, quæ osv.]. Det forekommer mig ikke usandsynligt, at dette ord her betyder: „sejler til“, „kommer sejlene til“ („drog han til det kystland“ prof. Olriks overs.). Det forekommer et par andre steder, i k. 13 og 25, netop i denne betydning — og ellers ikke, undt. i udtrykket necessariis advectis i k. 25, hvor der også kan være og vistnok er tale om førsel til søs¹⁾. Derimod bruges f. ex. proficisceretur i k. 26 om en rejse til lands. Hvis advehitur også på dette sted — i k. 17 —, hvad der synes mig at være den eneste metodiske opfattelse, betyder „sejler til“ eller „kommer sejlene til“, er det en given sag, at Knud er kommen til Börglum sejlene sydfra langs kysten — herved kan han da selvfølgelig være kommen til Sjörrind, hvis det da ikke netop er herfra han er sejlet.

Jeg er langt fra at nære nogen beundring for Knudssagaen; den er på mange punkter fejlagtig og mindre godt fortalt. Men disse fejl berettiger ikke til helt at vrage den som kilde; den indeholder utvivlsomt mange gode og pålidelige ting, der må tages i betragtning og som det ikke er nogen grund til at kaste bort. At Ælnod, så vidt hans beretning når, i det faktiske (hans evindelige subjektive udgydelser er den isl. saga heldigvis fri for) står over sagaen som kilde betragtet, falder det mig ikke et øjeblik ind at nægte. Hvor meget pålideligt Knudssagaen — og Knytlingasaga overhovedet — på hvert enkelt

¹⁾ Senere k. 32 bruges *advehitur* rent passivisk = „flyttes, bringes“ hvilket ikke modbeviser, at ordet de andre steder betyder et og det samme, „sejler“.

punkt indeholder, må selvfølgelig overlades den fremtidige historiske granskning at undersøge og bestemme. Mig personlig er det nok, hvis min litteraturhistoriske undersøgelse og bestemmelse af Knytlingas enkelte dele, sammensætning og kilder kan være vejledende og som sådan findes væsentlig rigtig.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland.

31. Decbr. 1900 døde Oscar Alin, f. 1846, fra 1872 Skytteansk Professor ved Upsala Universitet. Den afdøde indtog baade som konservativ og protektionistisk Politiker (i en Række af Aar havde han været Medlem af Rigsdagens Førstekammer) og som Historiker en fremskudt Plads i Sveriges offentlige og videnskabelige Liv; i den sidste Tid hindrede dog Sygelighed ham i at spille en saa stor Rolle som tidligere. Han deltog i Udgivelsen af den illustrerede *Sveriges Historia från äldsta tid till våra dagar*, hvis 3dje Del: *Sveriges nydaningstid 1521—1611* (1878) er forfattet af ham, og med Iver lagde han sig efter Aktstykkepublikationer, udgav saaledes 12te Bind af *Schinkels Minnen ur Sveriges nyare historia* (1881—93) og efter Rydbergs Død 12te Del af *Sveriges Traktater med främmande Magter*, omfattende Tiden 1868—77 (1900). Størst Opmærksomhed tildrog dog sig hans Arbejder om Sveriges Forhold til Norge; inden for dette Omraade ligger hans Hovedarbejde: *Den Svensk-Norska Unionen. Uppsatser och Aktstycken*, 1—2, 1889--91, hvortil senere knyttede sig forskellige mindre Afhandlinger. Han søgte her at hævde et udpræget højsvensk Standpunkt, hvis Indhold væsentligt var følgende: Kongen af Danmark afstod ved Kielfreden Norge til den svenske Krone, ikke til den svenske Konge personlig; paa denne Afstaaelse vedblev Norges statsretlige Stilling at bero, og Mosskonventionen forandrede ikke væsentlig dette Grundlag; Unionen var derfor ikke en Traktat